

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 10/2 2021 s. 703-719, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

YAPAY ZEKÂNIN YARATTIĞI MASAL: PRENSES İLE TİLKİ

N. Gamze İLİCAK*

Kemal ÇİNKO**

Geliş Tarihi: Aralık, 2020

Kabul Tarihi: Nisan, 2021

Öz

Günümüz dünyasında yapay zekâ yazılımlarındaki gelişmeler ve bu gelişmelerin yansımaları hayatımızın birçok alanında kendini göstermektedir. Sanal asistanlar, sohbet ve destek botları, oyunlar, akıllı arabalar, akıllı ev sistemleri, güvenlik sistemleri ve daha birçok alanda kullanılan yapay zekâ yazılımları gün geçtikçe kullanım sahalarını genişletmektedir. Bu genişleme neticesinde edebiyat alanında da yapay zekâ yaratımı ürünler ortaya çıkarılmaya başlanmıştır. 2018 yılında “Calm” adlı mobil uygulamanın yetkilileri, kullanıcılarına yeni bir masal sunmak istemişler ve bu masalı bir yapay zekâyâ yazdırmayı amaçlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda, Grimm Kardeşler’in masal külliyatıyla eğitilen bir yapay zekâyâ, yeni bir masal yazdırmayı başarmışlardır. “Kayıp Grimm Masalı” olarak tanıtılan masalın ismi “Prenses ile Tilki”dir. Bu çalışmada öncelikle amaçlanan bu masalın yaratım öyküsünü ve masal metnini sunmak, ayrıca bu masalı halkbilimi araştırmalarına konumlandırabilmek adına fakelore bağlamında incelemektir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle Grimm Kardeşler’in masal derleme/yeniden yazma faaliyetleri değerlendirilmiş ve onların bu çalışmaları fakelore bağlamında incelenmiştir. Daha sonra “Prenses ile Tilki” adlı masal fakelore bağlamında ele alınıp bu masalın fakelore ürünü olmaktan ziyade teknolojik yaratımlı yeni nesil bir masal olduğu sonucuna varılmıştır. Türünün tek örneği olan bu masal metni şu an bir meta hükmünde olsa da masalın sözlü geleneğe mal olabileceği gerçeğiyle bu masala yaklaşmak 21. yüzyıl halkbilimi araştırmalarının geleceği için daha doğru olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Masal, yapay zekâ, Prenses ile Tilki, Grimm Kardeşler, fakelore.

THE FAIRY TALE CREATED BY ARTIFICIAL INTELLIGENCE: THE PRINCESS AND THE FOX

Abstract

In today’s world, developments in artificial intelligence software and the reflections of these developments manifest themselves in many areas our lives. Artificial intelligence used in virtual assistants, chat and support bots, games, smart cars, smart home systems security systems and many other areas is expanding its usage area day by day. As a result of this expansion, products of artificial intelligence creation started to be produced in the field

* Dr. Öğr. Üyesi; İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ngilicak@gelisim.edu.tr

** Arş. Gör.; İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kcinko@gelisim.edu.tr

of literature. In 2018, the authorities of the mobile application called “Calm” wanted to present a new fairy tale to its users, and they aimed to have this tale written by an artificial intelligence. For this purpose, they managed to write a new fairy tale to an artificial intelligence trained with the fairy tale corpus of the Brothers Grimm. The name of the fairy tale introduced as “Lost Grimm Fairy Tale” is The Princess and The Fox”. The aim of this study is to present the creation story and the text of this tale, and also to examine this tale in the context of fakelore in order to position it in folklore research. For this purpose, first of all, the fairy tale compilation/rewriting activities of the Brothers Grimm were evaluated and these studies of them were examined in the context of fakelore. Later, the fairy tale called The Princess and The Fox was handled in the context of fakelore and it was concluded that this fairy tale was a technology-created new generation fairy tale rather than a fakelore product. Although this one-of-a-kind tale text is now a commodity, it would be more correct for the future of 21st century folklore research to act with the fact that fairy tale may cost oral tradition.

Keywords: Fairy tale, artificial intelligence, The Princess and The Fox, Grimm Brothers, fakelore.

Giriş

Ünlü Fransız düşünür/sosyolog ve medya teorisyeni Jean Baudrillard 21. yüzyıl dünyasında kavramların, gerçeklerin içinin boşaltıldığını iddia ederek Postmodern toplumun hipergerçeklik, sanal gerçeklik evresine geçtiğini iddia etmektedir (Ilıcak & Aydınalp, 2019, s. 168). Çevresindeki her şeyi çok hızlı bir biçimde tüketen modern insan, imajlar evreninde çoğu zaman gerçek ve hayal arasında sıkışıp kalmaktadır (Ilıcak & Aydınalp, 2014, s. 31). Bu evre makinelerle kuşatılmış bir evredir ve her şeyi değiştirir. Bu süreçte söz, yazı, elektronik ortam; düşüncenin farklı yapılarla ortaya konmasını sağlamaktadır. Folklor ürünleri de bu durumdan etkilenmektedir. Folklor ürünleri, günümüz teknoloji dünyasında her geçen gün daha da zenginleşmektedir (Başoğlu, 2020, s. 268).

Teknolojik gelişmeler, insan yaşamını derinden etkilemekte; teknik ilerlemeler, insanın düşünce dünyasında kendi hâkimiyetini kurmaktadır. Bireyin hayatını kuşatan, bağımlılık derecesinde fertlerle bağlantı kuran bu sistemler; insanı değiştirmekte, yenilemekte âdeta güncellemektedir. Kaynağı insan olan, insanlar tarafından yaratılan bu sistemler; versiyonlarında gerçekleşen her değişimle yeni sürüm insanlar, düşünce dünyaları yaratmaktadır. İnsanlar tarafından icat edilen yapay zekâlar, insanların kullandıkları teknolojileri yönlendirirken ve insanlar bu direktiflerden hareketle düşünüp, seçim yaparken akıllara “kimin” veya daha doğrusu “neyin” düşündüğü sorusu takılmaktadır.

Sürekli soru soran ve on binlerce yıllık insanlık tarihinde kendi yaradılışını keşfetmeye çalışan insan, bilim veya çeşitli yollarla akıl ve zekâyı araştırmış, onları taklit etmeye veya modellemeye çalışmıştır. Beynin kompleks yapısını çözmeye çalışan insan, bu uğurda yeni teknolojilere de imza atmaktan korkmamıştır. İnsanoğlunun öğrenme tutkusu, öğrenebilen bir algoritmaya sahip olan Yapay Zekâyı (A.I.) da yönlendirmiştir. Bu yeni teknolojik gelişim diğer teknolojik gelişmelerden tamamen farklıdır. Yapay Zekânın (A.I.) geliştirilmesi insanlığın var oluşundan bu yana en büyük eşiklerden biri olarak kabul edilmektedir. Öyle ki onun ne yönde gelişeceği ve insanlığı ne yönde değiştireceği hiçbir şekilde kestirilememektedir (Ilıcak Aydınalp, 2020, s. 2285).

Yapay zekâ kavramının düşünsel temelleri, İngiliz matematikçi ve bilgisayar bilimcisi Alan Turing tarafından atılmıştır. Turing 1950 yılında kaleme aldığı “Computing Machinery

and Intelligence” adlı makalesinde “Makineler düşünebilir mi?” (Turing, 1950, s. 433) sorusunu ortaya atmış ve bu sorusuyla ardından gelecek önemli gelişmelere öncülük etmiştir. Turing’in ortaya attığı bu soruya ilk ciddi yanıt 1956 yılında Dartmouth Konferansı’nda verilmiş ve yapay zekâ terimi ilk kez bu konferansta John McCarthy tarafından ileri sürülmüştür (Aydın, 2013, s. 9). Yapay zekâ veya literatürde daha çok tercih edilen kısaltmasıyla *AI (Artificial Intelligence)* “insan zekâsına has algılama, öğrenme, muhakeme etme, doğal dille anlaşma, problem çözme vb. özelliklerin benzer şekilde makineler tarafından kullanılmasıdır.” (Öztürk, 2020, s. 40). Basit anlamıyla yapay zekâ bilgisayarın veya bilgisayar işlevi gören makinelerin zeki canlıların yerine getirebildiği zekâ gerektiren işleri yapabilme kabiliyeti olarak tanımlanabilir.

Bilgisayar teknolojileri ve özelden yapay zekâ çalışmaları, terimin düşünsel temellerinin atıldığı 1950’lerden günümüze kadar çokça gelişme göstermiş; sanayi, otomotiv, finans, eğitim, sağlık... vb. alanlarda bu gelişmelerin birinci dereceden yansımaları görülmüştür. Yapay zekâ teknolojileri vasıtasıyla ortaya çıkan gelişmeler sadece bu alanlarda olmamış, edebiyata da sirayet etmiştir.

Japonya’da bulunan Future University Hakodate bünyesindeki bilim insanları bir yapay zekâ geliştirmiş ve geliştirdikleri yapay zekânın yazdığı roman bir edebiyat yarışmasında finale kalmayı başarmıştır (URL-3). Roman tabii ki baştan sona yapay zekâ tarafından yazılmamış; önce insan yazarlar tarafından romanın çatısı oluşturulmuş, sonrasında ise iş yapay zekâya teslim edilmiştir. Yazar ve metin arasındaki ilişki giderek değişime uğramıştır (Kırılmış, 2019, s. 363).

Yapay zekâ ve edebiyat konusunda diğer yenilik de Georgia Teknoloji Enstitüsü’nde görülmüştür. Bir grup bilim insanı, geliştirdikleri yapay zekâya senaryo yazmayı öğretmiştir. Bilim insanları geliştirdikleri yapay zekâya Binbir Gece Masalları’ndan esinlenerek “Şehrazat” adını vermiştir. Şehrazat adlı yapay zekâ, insanlar tarafından yazılan hikâyelerden interaktif öyküler oluşturmuştur (URL-4). Hayatta kalmak isteyen Şehrazat gibi yapay zekâ da âdetta bir “mevcudiyet” mücadelesine girişmiştir.

Yapay zekâ teknolojilerinin edebiyattaki yansımaları roman ve öykü alanlarıyla sınırlı kalmamış ve masal alanında da bir yeniliğe sahne olmuştur. 2018 yılına gelindiğinde “Calm¹” adlı uyku ve meditasyon uygulaması, “Sleep Stories” başlığı altında kullanıcılarına sunduğu masallara bir yenisini eklemek istemiştir. Fakat bu isteklerini alışılmadık bir yolla gerçekleştirmek isteyen uygulama yöneticileri, bu yeni masalı bir yapay zekâya yazdırmaya karar vermiştir. Calm çalışanları mevcut Grimm Kardeşler masal külliyyatına dayanan yeni bir masalı, yapay zekâya yazdırmak amacıyla işe koyulmuş ve bu amaç doğrultusunda bir makine öğrenimi (*machine learning*) şirketi olan “Botnik” ile birlikte çalışmıştır. Botnik çalışanları yapay zekâya bu yeni Grimm masalını yazdırabilmek için temelde metin tahminleyen bir algoritma olan *Voicebox* adlı yapay zekâyı, Grimm Kardeşler’in tüm masallarıyla eğitmiştir.

Voicebox’ın çalışma prensibi günlük hayatta hep kullanılan, akıllı telefon klavyelerindeki mesaj tahmin yardımına benzemektedir. Günümüzde akıllı telefonların çoğu bir mesaj metnini oluştururken daha önce kullanıcıların yazdığı kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere bağlı olarak bir sonra yazılma ihtimali olan kelimeleri kullanıcılara önermektedir. Bu

¹ Calm uygulaması kullanıcılarının meditasyon yapmalarına ve rahatlamalarına olanak tanıyacak içerikler üreten bir uyku ve meditasyon uygulamasıdır. Uygulama bünyesindeki *Sleep Stories* başlığı altında, kullanıcılarına çeşitli uyku vakti öncesi hikâyeleri sunmaktadır. Bu hikâyeler/masallar uygulama üzerinden dinlenebilmektedir.

noktada benzer bir prensiple çalışan Voicebox, Grimm Kardeşler'in tüm masallarıyla beslenmiş yani Grimm Kardeşler'in masal külliyyatı yapay zekâya belletilmiştir. Yapay zekâ kavradığı bu masallara dayalı metin önerileri vermiştir.

Bilgisayar, Grimm Kardeşler tarafından kullanılan en yaygın kelime ve dizilerin bir modelini geliştirdi. Ta ki dillerinin, karakterlerinin ve durumlarının doğal seyrini takip eden kelimeleri, cümleleri ve ifadeleri üretene kadar... Sonrasında insanlardan oluşan bir yazar ekibi, metin tahminleyen algoritma tarafından önerilen cümleleri ve ifadeleri aldı ve bunları bir masalın kaba taslağını oluşturacak biçimde şekillendirmeye başladı.² (URL-1).

Yapay zekâ tarafından önerilen cümleler ve ifadeler bir insan yazar ekibi tarafından dinleyicisinde/okuyucusunda estetik zevk uyandırabilmesi adına düzenlenmiş ve sonuçta ortaya Calm'un *Lost Grimm Fairy Tale* (Kayıp Grimm Masalı) adıyla kullanıcılarına duyurduğu "*The Princess and The Fox*" (Prenses ile Tilki) masalı çıkmıştır. Bu masal Calm uygulaması tarafından "yapay zekânın ürettiği ilk masal" olarak tanıtılmıştır. Roman yarışmasında finale kalan yapay zekâ üretimi romanda olduğu gibi burada da söz konusu masal baştan sona, harfi harfine yapay zekâ tarafından yazılmamıştır. "Bu yeni masal, Calm ve Botnik ile yeni yazı biçimleri yaratmak için makine zekâsını kullanan bir grup yazar, sanatçı ve programcı arasındaki iş birliğinin ürünüdür." (URL-5). Bu durumu Botnik'in CEO'su ve masalın işlenmesine yardımcı üç insan yazardan biri olan Jamie Brew de şu şekilde dile getirmiştir: "Nihai sonuç, tek bir makineye, tek bir kişiye veya bir çift kardeşe değil; birbirine bağlı tüm bu ilham ve yorum sistemine aittir." (URL-2).

Temelde yapay zekâ teknolojisi kullanılarak üretilen ve "Kayıp Grimm Masalı" adıyla "tüketicisine"³ sunulan bu masala "Prenses ile Tilki" adı verilmiştir. "Prenses ile Tilki" masalının tamamı Calm uygulamasından dinlenmiş, İngilizce transkripsiyonu yapılmış ve Türkçeye çevrilerek bu çalışmanın ekler kısmında Türkiye akademisinin dikkatine sunulmuştur. Masal metni oluşturulurken metne insan yazar müdahalesi gerçekleştirildiğinden ve bu müdahalenin ne ölçüde yapıldığı tam olarak belirtilmediğinden metnin yapısal veya biçimsel masal inceleme yöntemleriyle (Propp yöntemi, Lüthi yöntemi... vb.) tetkiki çok sağlıklı gözükmemektedir. "Prenses ile Tilki" masalının metin incelemesi çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Bu çalışmanın amacı "Prenses ile Tilki" masalını tanıtmak, masalın metnini sunmak, "Prenses ile Tilki" masalının yaratım sürecine dikkat çekerek böylesi bir yaratımı günümüz halkbilimi yaklaşımları içinde bir yere konumlandırmaya çalışmaktır. Araştırmanın amacından hareketle öncelikle Grimm Kardeşler'in masal derleme faaliyetlerinden bahsetmek gerekmektedir. Çünkü yapay zekâ programı; Grimm Kardeşler'in masal külliyyatıyla beslenmiş, "onların tarzını taklit ederek" öneriler sunmuş ve "Prenses ile Tilki" masalını meydana getirmiştir. Grimm Kardeşler'in masalları Alman halk masalları derlemeleri midir? Onların masallara dâhil ettikleri bir üslûp var mıdır? Bu sorulara yanıt bulabilmek için Grimm Kardeşler'in masal derleme/yeniden yazma faaliyetleri değerlendirilmelidir.

² Bu alıntı Calm uygulamasında masalın anlatıcısı olan Eric Braa'nın masalı anlatmadan önce masalın yaratım süreci hakkında verdiği bilgilerden alınmış ve Türkçeye çevrilmiştir.

³ Söz konusu masalın tamamını dinleyebilmek için Calm uygulamasına üye olmak gerekmektedir ve uygulamanın üyelik ücreti (26.11.2020'de) Türkiye'de aylık 41,99 TL'ye, yıllık ise 159,99 TL'ye tekabül etmektedir.

Grimm Kardeşler ve Masal Derleme/Yeniden Yazma Faaliyetleri

Uzun yıllar boyunca masal araştırmalarının iki öncü ismi olarak tanınan Jacob (1781-1863) ve Wilhelm (1786-1859) Grimm, Almanya'nın Hanau şehrinde dünyaya gelmiştir (Aytaç, 2001, s. 198). Erken yaşta babalarını kaybetmiş ve zorlu bir çocukluk geçirmişlerdir. 1802 yılında Jacob Grimm, Marburg Üniversitesinde hukuk eğitimi görmeye başlamış ve ondan bir yıl sonra da kardeşi Wilhelm edebiyat öğrenimi görmek için Marburg'a gitmiştir. Eğitimlerini tamamladıktan sonra iki kardeş, Kassel kentinde kütüphane sekreterliği yapmış ve bu dönemden sonra bilimsel ürünler vermeye başlamıştır. Bir süre üniversitede öğretim üyesi yapan kardeşler, profesörlüğe kadar yükselmiştir (Güneş, 2006, s. 5-6).

Grimm Kardeşler'in masal araştırmaları için ortaya koydukları en önemli ve tartışmalı eser; şüphesiz 1812 yılında ilk cildini, 1815 yılında ikinci cildini yayımladıkları *Kinder und Hausmärchen* (Çocuk ve Yuva Masalları)'dır. Söz konusu eser Grimm'lerin Almanya'da yaptıkları masal derlemelerini içermektedir. Eserlerinin tartışmalı noktası Grimm Kardeşler'in topladıkları masallara ne ölçüde müdahale ettikleri konusundadır. Aytaç, konu hakkında şunları söylemektedir:

İki ciltlik olan bu eser için halk arasında uzun çalışmalar yaparak masalları onların ağzından dinledikleri şekliyle, hiçbir şey eklememeye titizlikle dikkat ederek meydana getirmişlerdir. Derlemenin önsözünde şöyle derler: “Bu masalları elden geldiğince temiz tutmaya çalıştık. Ne bir olay ekledik ne birini güzelleştirdik ne de değiştirdik (Aytaç, 2001, s. 199).

Ancak kardeşlerin bu iddiaları daha sonrasında birçok kez yalanlanmıştır. Bugünkü araştırmalar göstermektedir ki Grimm Kardeşler derledikleri masalları olduğu şekilleriyle değil onları değiştirerek yayımlamıştır:

İlk baskıya gelen eleştiri ve yorumlar daha sonrasında değişime uğramasına sebep olmuştur. Gelen eleştirilerden biri anlatım tarzı ve masal içeriğinin çocuklara uygun olmadığı, içinde çok fazla şiddet ve korku barındırdığı diğeri ise sanatsal anlatım tarzının yoksunluğuydu. Bu yüzden Grimm Kardeşler masal anlatım tarzını ve üslubunu bir sonraki baskıda çocuklara daha uygun, onların ruhsal gelişimi açısından olumsuz olabileceği öğeleri çıkarıp yenilemişlerdir (Çalık, 2018, s. 21).

Ursula Ewig de Grimmler'in derledikleri masallardaki değişikliklere dikkat çekmiştir. Grimm'lerin 1807-1810 tarihleri arasında derledikleri masalların müsveddeleriyle ilk baskılardaki masalların farklılıklarına değinen Ewig, bu farklılıkların genelde masalın yapısının mükemmel oluşunda ve masalın planında olduğunu belirtmiştir. Dil müsveddelerdeki dile nazaran daha mütecanistir, anlatım daha toparlanmıştır ve “Grimm masallarının üslubu apaçık ortaya çıkmaktadır.” (Ewig, 2005, s. 228).

Ewig, son baskıya kadar eserde bu tarz değişikliklerin devam ettiğini ve eserin son şeklini 1857'deki yedinci baskıda aldığını söylemektedir. Masal sayısı da baskıdan baskıya artmış ve ilk baskıda 86 olan masal sayısı son baskıda 200'ü bulmuştur. (Ewig, 2005, s. 228). Grimm Kardeşler'den edebiyat eğitimi alan Wilhelm'dir. Bu noktaya da temas eden Ewig, masallardaki bu müdahalelerin daha çok Wilhelm Grimm eliyle yapıldığını şu şekilde dile getirmektedir: “Wilhelm'de sanatçı tabiatı ağır basıyordu. Masallar sadelik ve incelik bakımından son biçimlerini almada ona çok şey borçludur. O, Grimm masallarının üslubunu yaratan kimsedir.” (Ewig, 2005, s. 228). Grimm Kardeşler'in kendilerine ait bir üslubu vardır ve üsluplarını derledikleri masalların

diline yansıtılmışlardır. Ürünlerde ister istemez yazarların bakış açısı, içinde buldukları çağın değerleri, kültür yer almıştır (Kılıç & Yılmaz, 2018, s. 1106).

Grimm'lerin masallarında yaptıkları değişiklikleri vurgulayan bir diğer araştırmacı Jack Zipes'tir. Zipes'a göre Grimm Kardeşler masalların üslûbunu değiştirmekten fazlasını yapmış, masalları genişleterek karakterlerde ve anlamda somut değişiklikler gerçekleştirmiştir (Zipes, 2018, s. 138). Zipes bu değişiklikleri göstermek için kitabında, Kurbağa Prens masalının 1810 el yazması versiyonu ile masalın 1812 ve 1857 baskılarındaki versiyonlarını karşılaştırmıştır.

Zipes'in tabiriyle masal "allanıp pullanmış", metnin hacmi arttırılmış ve çocuklar için sakıncalı görülen cinsel göndermeler masaldan eksiltılmıştir (bkz. Zipes, 2018, s. 141-146). Masal "Grimm Kardeşler tarafından, kendilerinin daha namuslu, 19. yüzyılın orta sınıf perspektifine ve edep anlayışına uygun" (Zipes, 2018, s. 145) hale getirilmiştir. Zipes, Grimm'lerin yaptığı değişikliklerin toplumsallaşma süreciyle bağlantılı olduğunu iddia etmiştir.

Grimm'ler, feodal toplumdan uzaklaşarak geliştirilen 19. yüzyılın temel burjuva kurallarını, değerlerini ve güç ilişkilerinin içselleştirilmesine ön ayak olmuştur (Zipes, 2018, s. 160). Onlar masallarında yaptıkları değişikliklerle masallarından cinselliği çıkartmış, kadına ve erkeğe biçilen toplumsal rolleri masallar aracılığıyla topluma telkin etmiştir.

Aynı konuya değinen bir diğer araştırmacı da İçöz'dür. İçöz, Grimm masallarının özlerinden çok şey kaybettiğini, ağızdan ağıza dolaşan şekillerinden daha az şiddet ve cinsellik içerdiğini belirtmiştir. Hatta ahlâk dersi niteliğine büründürüldüklerine dikkat çekmiştir. Masallardaki bakış açısının dönemin dinleyici ve okuyucu kitlesinin yapısına göre sansürlenmiş olduğunun da altını çizmiştir (İçöz, 2008, s. 52). İçöz de Zipes'in toplumsallaşma süreci vurgusuna benzer bir noktayı vurgulamıştır. Bu bilgilerden hareketle Grimm Kardeşler'in derledikleri masalları ilk haliyle yayımlamadığı; masalların biçimlerinde, üslûplarında hatta anlamlarında değişiklik yaptığı söylenebilir.

Bu araştırmanın asıl konusu olan "Prenses ile Tilki" adlı yapay zekâ masalında da – Grimm'lerin masallarında yaptıkları gibi- yapay zekânın belleğindeki külliyattan hareketle; kelimeleri taklit ederek kelime, kelime grupları ve cümleler önermesi durumu yapay zekâyâ ait üslûp şeklinde değerlendirilebilir. Grimm masallarının ve yapay zekânın masalı olan "Prenses ile Tilki" masalının üslûp durumu akıllara fakelore-folklore sorununu getirmektedir.

Grimm Masallarının Folklor-Fakelore Bağlamında Değerlendirilmesi

Halk bilimciler tarafından uzun yıllar masal araştırmalarının iki önemli ismi olarak görülen Grimm Kardeşler'in otoritesi, tarihler ilerleyip araştırmalar çoğaldıkça sarsılmaya başlamıştır. Fakelore terimi ortaya atıldıktan sonra, Grimm'lerin masallarında yaptıkları değişiklikler ve müdahaleler fakelore bağlamında incelenmeye başlanmış ve onların bir fakelore üreticisi olup olmadıkları tartışılmıştır. Grimm Kardeşler'in tamamen saf bir derleme yapmadıkları düşünülmektedir. Bu durumda onlar fakelore mu üretmişlerdir yoksa masalları yeniden mi yazmışlardır? Masallara katkı mı sağlamışlardır yoksa zarar mı vermişlerdir? Bu çerçevede Grimm'lerin mirasıyla eğitilen bir yapay zekâ tarafından onlardan yaklaşık 160 sene sonra üretilmiş "Prenses ile Tilki" masalı nasıl değerlendirilmelidir?

Fakelore terimi ilk defa 1950 yılında *American Mercury* dergisinde kaleme aldığı "Folklor ve Fake Lore" makalesinde Amerikalı halkbilimci Richard M. Dorson tarafından ortaya atılmıştır. Fake "sahte, yapma, uydurma taklit" anlamlarına gelirken, lore "bilim, bilgi"

anlamına gelmektedir (Gürçayır, 2007, s. 7). “Üretilen sahte folklor” olarak değerlendirilen fakelore terimi ortaya atıldıktan sonra birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Nitekim Grimm Kardeşler’in masalları da fakelore bağlamında incelenmeye başlanmıştır.

Alan Dundes kaleme aldığı “Fakelore Fabrikasyonu” adlı makalesinde James Macpherson’ın Ossian şiirlerini, Grimm Kardeşler’in masallarını ve Kalavela Destanı’nı tetkik etmekte ve bunları birer fakelore örneği olarak değerlendirmektedir (bkz. Dundes, 2006, s. 92-101).

Grimm Kardeşler’in masallarda gittikleri değişimleri vurgulayan Dundes, ek olarak Grimm’lerin kaynak kişi bilgilerini de değiştirdiklerini dile getirmiştir. Dundes Grimmlerin, kaynak kişilerinden biri olan Dorothea Viehmann’ı hafızasındaki eski hikâyeleri anlatan ideal bir hikâye anlatıcısı olarak tanıttıklarını; ancak bu kişinin orta sınıftan, okuma-yazma bilen, eğitilmiş ve ana dili Almanca değil de Fransızca olan biri olduğunu ifade etmiştir (Dundes, 2006, s. 95). Grimm Kardeşler’in eserlerinin ön sözünde belirttikleri gibi masallara hiçbir müdahalelerinin olmadığı yönünde iddialarını da yalanlayan Dundes şunları söyler:

Grimm’lerin ünlü Kinder und Hausmärchen çalışmasını fakelore olarak nitelendirmek kutsal şeylere karşı saygısızlık gibi görünür, ancak yeniden yazılmış, süslenmiş ve saptırılmış sözlü materyallerin sanki saf ve otantik sözlü gelenekmiş gibi sunulmalarının fakelore olduğu hatırlandığında, biz hakikatte uydurulduğu sonradan anlaşılan bir fakelore örneğiyle karşı karşıyayızdır (Dundes, 2006, s. 95).

Dundes’in görüşleri açıktır. O, Grimm’lerin topladıkları malzemeyi saptırdıklarından ve bunu “saf ve otantik bir malzeme gibi sunduklarından ötürü” onları bir fakelore üreticisi olarak görmektedir. Malzemeyi saf ve otantik bir malzeme gibi sunmaları eleştirilmeyi hak etmektedir. Fakat toplanan malzemeyi Dundes’in tabiriyle saptırmanın yani metinlerde değişiklik ve düzenlemelere gitmenin ilk kez Grimm’ler tarafından yapılmadığı bilinen bir gerçektir.

Ölçer Özünel makalesinde, Grimm’lerin oluşturdukları masal külliyatıyla bir fakelore üretmekten ziyade kendilerinden önceki yazılı masal geleneğini devam ettirdiklerini vurgulamıştır: “Zipes, Perrault’un pek çok masaldaki olağanüstü öğeyi, büyülerle ilgili bölümleri ve hurafeleri edebiyatın modern yüzü olabilmek amacıyla kendi ahlâki değerleri doğrultusunda yeniden yapılandırdığını belirtmiştir.” (Ölçer Özünel, 2011, s. 67). Grimm’lerin Fransız masal geleneğinden ve Perrault’tan etkilendiklerini örneklendiren yazar, kardeşlerin bu noktada kendilerinden önce yapıları yaptıklarından, “köylü ve kaba saba” olanı “erdemli ve ahlâklı” bir biçime dönüştürdüklerinden ve tekrar halkın kullanımına sunduklarından söz etmiştir (Ölçer Özünel, 2011, s. 70). Yazara göre Grimm Kardeşler, yazılı masal geleneğine yaptıkları katkılar göz önünde tutularak uygulamalı halkbilimi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Böyle bir yaklaşım masalların geleceği için daha doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Grimm Kardeşler yazara göre bir fakelore üretmekten ziyade topladıkları masalların mevcut yazılı masal geleneği içerisinde yeniden yazımını yapmış ve halka bu halini sunmuştur.

Halkbilimine konu olmuş bir malzemenin temelde folklor mu fakelore mu olduğunun değerlendirilmesi için o günün şartları içinde bir değerlendirmeye gitmek gerekmektedir. Grimm’lerin amacı gerçekten bir fakelore üretmek miydi? “Aksine onurlu bir amaç için çabalıyorlardı: Sıradan insanların zengin kültürel geleneğinin yükselmekte olan orta sınıf tarafından da kullanılmasını ve kabul edilmesini istiyorlardı.” (Zipes, 2018, s. 138). Bunu

yaparken de kendilerinden önce yapılanı yapıyorlar, dönemlerinin gerçekliği içinde masalları değiştirip dönüştürüyorlardı.

Kardeşlerin yaptıklarını, Dundes'in bir fakelore üretme olarak değerlendirilmesi normal karşılanabilir. Dorson ve takipçisi olan diğer halkbilimciler fakelore'un, o dönemde yeni kurulan bir disiplin olan folklorun araştırma sınırlarını zarara uğratabilme ihtimaline karşı fakelore'u bir tehdit olarak algılamışlardır.

Kısaca Dorson'un ve diğer folklorcuların fakelore'a yönelik eleştirilerinin ve saldırılarının kökenini, folklorun toplumsal sonuçlarına olan ilgilerinden ziyade söz konusu folklorcuların araştırma konularının sınırlarını belirleme, bu sınırları koruma ve yeni kurdukları disiplinin akademik statüsünü yükseltme gereksinimlerinde aramak gerekir (Fox, 2007, s. 37).

Disiplini koruma içgüdüleriyle hareket eden dönemin halkbilimcileri tartışmalı ürünler hakkında günümüz yaklaşımlarına kıyasla daha katı bir tutum sergilemiş ve neticede Grimm masalları onlar için birer fakelore örneği olup çıkmıştır.

Dundes'in makalesini kaleme aldığı dönemde, Grimm'lerin yaptığı bir fakelore üretimi olarak değerlendirilmiş olabilir. Ancak günümüzde Grimm masalları artık sözlü kültüre mal olmuş ürünlerdir. Bu masalları fakelore örneği olarak değerlendirmek çok doğru gözükmemektedir.

Yılmaz da çalışmasında, Grimm masallarının önce Alman sözlü kültüründe folklor ürünü olarak yaşadıklarını belirtmiş, sonra Grimm'ler eliyle yapılan değişiklikler neticesinde fakelore haline geldiklerini söylemiştir. Masallar tarih ilerledikçe yazılı bağamlarından kopup tekrar sözlü geleneğe mal oldukları için bunların tekrar folklor ürünü haline geldiğini ifade eden Yılmaz, Grimm masallarının folklor > fakelore > folklor şeklinde bir dönüşümünden geçtiklerini vurgulamıştır (Yılmaz, 2013, s. 55-57).

Grimm masallarını fakelore çerçevesinde değerlendirmek her dönemde âdeta değişiklik göstermiştir. Kurbağa Prens masalı artık sözlü gelenekte 1810'daki el yazması versiyonundaki gibi değil, Grimm'lerin ortaya koyduğu şekliyle yaşamaktadır. Grimm'ler bu masalı ilk ortaya koyduklarında eğer fakelore terimi kullanımda olsaydı belki de kardeşlere "Bu yaptığımız fakelore üretmek!" denilecekti. Ancak bu cümleyi 21. yüzyılda kurmak pek doğru gözükmemektedir.

Kurbağa Prens masalı çoktan sözlü geleneğe Grimm'lerin üslûbuyla mal olmuştur. Sözlü gelenek içinde canlı bir şekilde yaşatılan bir masalı da fakelore olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Bu noktada Dorson da şunları söylemektedir: "Folklor hangi şekilde tanımlanırsa tanımlansın sözlü olarak yaşadığını kanıtlaması gerekir. Masallar, şarkılar, söylenceler, el sanatları sonraki nesillere sözlü olarak aktarılır. Yayınlanma onların yayılmasına yardım edebilir; ancak bir masal sadece yayında yaşarsa edebiyat olur, halk ürünü değil." (Dorson, 2007, s. 12-13). Grimm masallarını da bu bağlamda değerlendirirsek onların artık sadece yayında yaşamadıklarını ve sözlü geleneğe mal olup yaşatıldıklarını yani fakelore'dan ziyade halk ürünü olduklarını söylemek yerinde olacaktır.

Prens ile Tilki Masalı Bir Fakelore Örneği midir?

Grimm Kardeşler'in masallarını halk masalı-edebî (yazılı) masal bağlamında değerlendirmek ve masallarını bu bağlamda bir yere konumlandırabilmek halen tartışmaya

açıkken Grimm Kardeşler'in masal külliyyatından beslenerek onların ölümünden yaklaşık 160 sene sonra bir yapay zekânın üretiminde rol oynadığı "Prenses ile Tilki" masalı nereye konumlandırılmalıdır?

Walsh'in Lüthi'den aktardığına göre 'Volksmärchen' halk masalına, 'Kunstmärchen' yaratım sanat masallarına, 'Buchmärchen' ise yazıya geçirilen halk masallarına ya da yeniden yazma sanat masallarına tekabül etmektedir. Zira Walsh tarafından Kunstmärchen, bir yazar tarafından bir kısmı ya da tamamına yakını Volksmärchen geleneğinden üretilen kurmaca eserler, Buchmärchen da yazınsal formatta sunulan halk masalları olarak ifade edilmiştir. Grimm masallarını Walsh, Kunsmtärchen ve Buchmärchen arasına yerleştirmiştir (Yılmaz, 2013, s. 51-52).

"Prenses ile Tilki" ne kadar "Kayıp Grimm Masalı" olarak ilgililerine arz edilse de bu masalı tıpkı Grimm masalları gibi yaratım sanat masalları ile yazıya geçirilen halk masalları arasına konumlandırmak doğru olmayacaktır. Çünkü burada sözü edilen yaratım ile incelemeye çalışılan teknolojik yaratımın meydana getiriliş biçimleri birbirinden çok farklıdır.

"Prenses ile Tilki"nin yaratımında hem Grimm'ler hem Alman sözlü geleneği, hem yapay zekâ teknolojisi hem de insan yazarların müdahaleleri rol oynamıştır. "Prenses ile Tilki" masalı her ne kadar şu an yapay zekâya yönelik yegâne örnek olsa da teknoloji hızına yetişilemez şekilde gelişmektedir. Geniş bir perspektiften bakılmaya çalışıldığında "Prenses ile Tilki" masalı gibi örnekler arttığında "teknolojik yaratımlı masallar"dan bahsetmek hiç uzak bir ihtimal gibi gözükmemektedir.

Yaratımında birçok etmenin rol oynadığı "Prenses ile Tilki" masalını şu an "teknolojik yaratımlı masal" olarak adlandırmada bir sakınca görünmemektedir ve adlandırılması hususu tartışmaya açıktır. Peki, teknolojik yaratımlı masal örneği bir fakelore örneği olarak mı değerlendirilmelidir?

"Prenses ile Tilki" masalını Dorson'un fakelore görüşleri çerçevesinde değerlendirmek güçtür. Şimdiye dek fakelore bağlamında değerlendirilen ürünleri öyle ya da böyle insanlar oluşturmuştur. "Prenses ile Tilki" masalının üretiminde ise yapay zekâ teknolojisi rol oynamıştır. Otorite sahibi halkbilimciler fakelore konusunda kalem oynatmaya başlayıp alanın sınırlarını çizmeye çalışırken ileride yapay zekânın üreteceği bir masala nasıl yaklaşılması gerektiğini tabii ki düşünmemişlerdir. Nitekim Dorson'un fakelore terimini icat ettiği yıllar Alan Turing'in "Makineler düşünebilir mi?" sorusunu ortaya atıp yapay zekâ konusunun düşünsel temellerini attığı yıl, aynı yıldır. Yine de fakelore bağlamında bir değerlendirme yapılırken Dorson'un hakkını teslim edip onun yaklaşımına başvurmak elzem gözükmemektedir.

Dorson fakelore ürünlerini "görünürde "otantik sözlü gelenek olduğunu iddia edilen, ancak aslında kitleleri zihinsel ve ahlâksal yönden geliştirmek için uydurulmuş olan sentetik ürünler" (Dundes, 2006, s. 92) olarak değerlendirmektedir. Söz konusu ettiği bu sentetik ürünler alandan toplanmaz. Bu tanım çerçevesinde "Prenses ile Tilki" masalına bakıldığında masalın tamamen alandan toplanmadığı ve sentetik bir yaratım olduğu görülmektedir. Ancak "Prenses ile Tilki" masalının yaratıcılarının bu masalın otantik bir sözlü gelenek olduğu iddiaları da bulunmamaktadır. Masalın yaratımında yapay zekânın oynadığı büyük rol, Calm ve Botnik şirketlerinin yetkili ağızları tarafından gururla ifade edilmektedir. Buna ek olarak görülmektedir ki masalın yaratım amacı kitleleri zihinsel ve ahlaksâl yönden geliştirmek değildir. Amaç

ekonomik kazanç elde etmektir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde “Prenses ile Tilki” masalının bir fakelore ürünü olduğunu söylemek doğru gözükmemektedir.

Alan Dundes “Fakelore Fabrikasyonu” adlı makalesinde fakelore ürünlerinin ülkelerin aşağılık komplekslerinden dolayı yaratıldıklarını dile getirmektedir. Fakelore’un görünürde millî ve ruhsal bir ihtiyacı tatmin ettiğinden, özellikle bir kriz anında birinin millî kimliğinin olduğunu göstermek ve bu kimliğe gurur aşılama ihtiyacından doğduğunu söylemektedir. (Dundes, 2006, s. 97-98). Calm şirketinin bu masalı ürettirmesindeki temel dinamik Amerikan halkına gurur aşılama değildir. San Francisco merkezli ABD’li yazılım şirketi eğer bu amacı gütsediydi Alman sözlü geleneği temelli Grimm masalları yerine Paul Bunyan, Kovboy Pecos Bill, John Henry, Tony Beaver, Febold Feboldson... vb. Amerikan halk kahramanlarını kullanmalarının daha mantıklı olduğu açıkça görülebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde yine ekonomik kazanç meselesi öne çıkmaktadır.

Bir fakelore ürününün en önemli niteliklerinden biri ekonomik ve ticarî bir kaygıyla meydana getirilmesidir. “Fakelore ürünleri ticaret malzemesi olarak kullanılan, reklamları yapılarak okuyucuya sunulan, halktan geldiği iddia edilen ürünlerdir.” (Bars, 2018, s. 154). “(...) fakelore’un başat toplumsal grupların topyekûn ekonomik ve politik çıkarlarına hizmet ettiği a priori kabul edilir.” (Fox, 2007, s. 45). “Prenses ile Tilki” masalının üretiminde de en başta ekonomik bir çıkar söz konusudur. Calm uygulaması masalı sadece uygulamaya ücreti karşılığında üye olan kullanıcılarına dinletmektedir. Bu noktadan bakıldığında “Prenses ile Tilki” masalı fakelore’un başat niteliklerinden biriyle uyum içindedir. Ancak fakelore ürünlerine yapılan ekonomik vurgunun yanındaki politik vurguya da dikkat edilmesi gerekmektedir.

Fakelore ürününün ekonomik işleviyle politik işlevini birbirinden ayrı tutmayan araştırmacılar, fakelore’un kültürel hegemonyayı ilerletmeyi ve muhalif kültürü yıkmayı amaçlayan yapısından söz etmektedir. “Prenses ile Tilki” masalının yaratımında ekonomik kaygı açık bir şekilde görülürken politik kaygı görülmemektedir. “Prenses ile Tilki” masalının toplumsal kontrol mekanizmasına hizmet edecek politik bir tutumla yaratılmadığı düşünülmektedir.

Eliot A. Singer’a göre fakelore, “profesyonel yazarlar tarafından, tarihi ve etnik toplumların sözlü geleneklerinin yeniden üretimi olarak yazılmış metinlerinin sunumu”dur. (Singer, 2007, s. 99). Singer’a göre fakelore ürünleri “belli bir ‘halk’tan geldiğini iddia etmesine rağmen, gerçek ‘halk’ın entelektüel duyarlılıklarını ve anlatısını yansıtmak yerine okuyucuların, promosyoncuların ve yayıncıların arzularına ve zevklerine hitap etmek için yazılmıştır.” (Singer, 2007, s. 100).

Yapay zekâ teknolojisi temelde Grimm masallarını yani dolaylı olarak Alman sözlü geleneğiyle beslenerek eğitilmiş ve bu öğrendiklerine göre önerilerde bulunmuştur. Tanımdaki “sözlü gelenek” dolaylı da olsa sağlanmaktadır. Yapay zekânın beslendiği Grimm masalları ışığında yaptığı kelime ve cümle önerileri Calm ve Botnik’in insan yazarları tarafından alınıp düzenlenerek nihai masal metni oluşturulmuştur. Yani tanımdaki “yazarlar” kısmı da sağlanmaktadır.

İnsan yazarlar, metni dinleyeninin zevk alabilmesi için düzene koymuştur. Böylece “arzu ve zevke hitap etmesi” kısmı da sağlanmaktadır. Ancak bu tanımdaki öncüle göre fakelore ürününün her şeyden önce “halktan geldiği” iddia edilmelidir. Masalın yaratıcılarının ise böyle

bir iddiası yoktur. Bu noktada Botnik şirketinin CEO'sunun sözlerini tekrar etmekte yarar vardır: “Nihai sonuç, tek bir makineye, tek bir kişiye veya bir çift kardeşe değil; birbirine bağlı tüm bu ilham ve yorum sistemine aittir.” (URL-2). Tüm bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda “Prenses ile Tilki” masalını bir fakelore ürünü olarak değerlendirmek doğru gözükmemektedir.

Grimm Kardeşler masal külliyyatının ortaya çıkışında sözlü halk geleneği ve Grimm'lerin kendi üslûpları rol oynamıştır. Yapay zekâ, Grimm masallarından yani dolaylı olarak altta yatan bu sözlü gelenekten beslenmiştir. Tarih tekerrür etmiş, Grimm Kardeşler'in vaktinde masalların okuyucusunda estetik zevk uyandırabilmesi amacıyla yaptıkları düzenlemeleri bu kez Calm ve Botnik'in insan yazarları yapmıştır. Tüm bu “ilham ve yorum sistemine” bağlı olarak ortaya “Prenses ile Tilki” masalı çıkmıştır.

Bu örnekte bir masalın 21. yüzyıl teknolojisiyle farklı tür ve biçimde üretilmesi söz konusudur. “Prenses ile Tilki” halk ürünü olmanın ötesinde ortaya çıkışında teknoloji başta olmak üzere birden fazla etmenin rol oynadığı “teknoloji yaratımı” olan bir masaldır. Bu masala sırt çevirerek masalı görmezden gelmek yerine masalın bir gün sözlü geleneğe mal olup tam olarak folklor ürünü olabileceği ihtimalini ön görerek yaklaşmak gerekmektedir.

Yaratımı alışılabilenin dışında olsa da “Prenses ile Tilki” masalı bir gün teknolojik bağlamından yani internet ortamından kopup halkın sözlü geleneğine dahil olabilir. Bu gerçekleşirse 21. yüzyıl halkbilimcileri için bu masal, yaratım öyküsü bir kenara bırakılarak bir folklor ürünü olarak değerlendirilebilecektir. “Prenses ile Tilki” şu an “Kayıp” Grimm masalıdır. Yani keşfedilmeyi beklemektedir. Ancak sadece Calm'un müşterileri değil, halk bu masalı keşfettiğinde masal kayıp olmaktan çıkacaktır. Bu çalışma ile en başta bu keşfe imkân tanıyabilmek amaçlanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Bilgisayar teknolojilerinde ve yazılım sistemlerinde görülen gelişmeler gün geçtikçe artmakta ve buna bağlı olarak yapay zekâ yazılımlarının hayatın çoğu alanında kullanımı hız kazanmaktadır. 21. yüzyıl modern dünyasında yapay zekâ temelli yazılımlar edebiyat sahasını da etkilemiş ve Calm adlı bir mobil uygulama tarafından yapay zekâyâ bir masal yazdırılmıştır.

Grimm Kardeşler'in masal külliyyatıyla eğitilen yapay zekâ, Grimm Kardeşler'in üslûbuna benzer kelime, kelime grupları ve cümle önerileri yapmış; önerilen bu yapılar insan yazar ekibinin düzenlemeleriyle nihai şeklini almış ve *The Princess and The Fox* (Prenses ile Tilki) masalı *Lost Grimm Fairy Tale* (Kayıp Grimm Masalı) adıyla kullanıcılara sunulmuştur.

Çalışmada “Prenses ile Tilki” masalı folklor-fakelore bağlamında değerlendirilmeden önce yapay zekânın eğitildiği ve tarzını taklit etmeye çalıştığı kaynak Grimm Kardeşler'in masal külliyyatı olduğu için öncelikle Grimm'lerin bir üslûplarının olup olmadığı tartışılmış ve onların masal derleme/yeniden yazma faaliyetleri değerlendirilmiştir. Grimm Kardeşler'in derledikleri masalları olduğu gibi yayımlamadıkları, metinlerde değişimler ve dönüşümler yaptıkları ortaya konulmuştur. Söz konusu değişim ve dönüşümler yapılırken Grimm Kardeşler kendi üslûplarını masallara yansıtılmıştır. Bu bağlamda Grimm'lerin fakelore üretmekten ziyade kendi dönemlerinin yazılı/edebî masal geleneğine uyarak hareket ettikleri görülmüş ve günümüzde halkın sözlü geleneğinde Grimm'lerin yarattıkları şekliyle yaşayan bu masalların fakelore olarak değerlendirilmelerinin doğru olmayacağı sonucuna varılmıştır.

“Prens ile Tilki” masalı ne kadar sentetik bir üretim olsa da tamamıyla halktan geldiği iddia edilerek değil; yapay zekâ başta olmak üzere bir işbirliğinin ürünü olduğu açıkça söylenerek ilgililerine arz edilmiştir. Masal kitleleri zihinsel ve ahlâksal yönden geliştirmek amacıyla değil, ekonomik kazanç elde etme amacıyla oluşturulmuştur. Masalın oluşumundaki temel dinamik millî bir gurur aşılama düşüncesi değil, kazanç elde etme isteğidir. Fakelore ürününün üretilmesindeki temel amaçlardan biri ekonomik kazanç elde etmek olsa da ticarî kaygının yanında vurgulanan politik kaygı bu üretimde görülmemektedir. Şu anki hâliyle bir meta ürünü olan bu masal başat bir toplumsal grubun ekonomik ve politik çıkarına değil, üretici şirketinin kazancına hizmet etmektedir. Folklor ürünlerinde görülen muhalif kültürü yıkma işlevi de burada görülmemektedir. Tüm bu özelliklerinden dolayı “Prens ile Tilki” masalının bir fakelore ürünü olmadığı düşünülmektedir. Bu masal yaratımında birçok etmenin rol oynadığı “teknoloji yaratımlı masal”dır ve şu an için türünün önemli bir örneğidir. Meydana getirilen bu örnekten itibaren halkbilimcilerin bu modern üretim masala teknolojik bağlamından kopup sözlü kültüre aktararak dolaşıma girebileceği ve tamamen folklor ürününe dönüşebileceği ihtimaliyle yaklaşması uygun gözükmemektedir. Çünkü yakın gelecekte, kaybolmaya yüz tutan masal analarının yerini birçok masal kaynağıyla eğitilmiş yapay zekâ yazılımlarının alabileceği, robotlardan masal derlemelerinin yapılabileceği bu gelişmeler ışığında uzak görünmemektedir.

“Prens ile Tilki” masalı ilk kez bu çalışmada tanıtıldığı ve önemine vurgu yapıldığı için bu masal değerlendirilirken öncelikle Grimm Kardeşler hakkındaki tartışmalardan yola çıkılmıştır ve bu tartışmalarla bağlantılı olarak fakelore bağlamında bir değerlendirme yapılmıştır. Gelecek çalışmalarda masalın internet folkloru (netlore) bağlamında değerlendirilmesi, masal tip ve motiflerin incelenmesi ve çeşitli metin inceleme çalışmalarının yapılması mümkün olabilir. Ayrıca bilindiği üzere 2019 yılında başlayan “Türk Masal Külliyyatı-I” (TÜMAK-1) projesiyle Türkiye sahasındaki masalların toplanması ve bir Türk masalları külliyyatı oluşturulması amaçlanmaktadır. Proje tamamlandığında oluşacak Türkiye sahası masal külliyyatının bir yapay zekâyâ öğretilmesi ve aynı yöntemle “yapay zekâ üretimi ilk Türk masalının” yazdırılması da mümkün gözükmemektedir.

Ekler

Bu bölümde Calm uygulaması üzerinden dinlenen ve Türkçeye çevirisi yapılan *The Lost Grimm Fairy Tale: The Princess and The Fox* masalının metni ve masalın Calm uygulamasındaki kapak resimlerine yer verilmiştir.

1. Prens ile Tilki Masalı

Bir zamanlar altından eyeri olan ve yelesinde güzel bir mor çiçek bulunan altın renginde bir at vardı. At, bu çiçeği prensesin çok güzel ve iyi göründüğünü düşünerek neşe için dans ettiği köye taşırdı.

Prens, “Muhteşem!” dedi, Ekmek ve Peynir Kralı babasına. “Prens ile nihayet evlenirsem ata yiyecek içecek bir şeyler vermeliyiz.” Anlayacağınız üzere kral, çoktandır kızını ülkedeki tek uygun prensle evlendirmeye çalışıyordu. Tek sorun ise prensesin bu prensi sevmemesi ve bu yüzden teklifini sürekli reddetmesiydi. Kral sevinçle, “Benimle kalenin kilerine gel de atın olan şu tuhaf şey için bir dilim pasta ve meyve suyu alalım.” dedi ve böylece prenses kalbinin en büyük açlığını güzel altın eyerli atınla takas etti. Ancak sadece kralın isteği üzerine prensle evlenmeye razıymış gibi yapmıştı. Her yönden sefil ve korkunç olduğu için prensle gerçekten evlenmeye hiç niyeti yoktu. Prens, bir gülümseme ve kahaşayla söz verdi ve kral babası tek söz bile edemeden atı kilere götürdü. At lezzetli pastayı yiyip taze meyve suyunu içerken prenses de neşe içinde dans etti. Kral bundan oldukça rahatsız

oldu. Onları kilere kadar takip etti ve merdivenlerden aşağıya seslendi: “Dediğim gibi o prensle evleneceksin! Anlaşma anlaşmadır. Senin için bile, Jorandale Prensesi!”

Prenses bu sözleri işitince kalbi muazzam bir çaresizlikle doldu. Kollarıyla atı sarmalayıp yüzünü de atın boynuna gömerken, gözlerinden akan yaşlar yanaklarından aşağı boşanıp altın eyerli atın üzerine düştü. Prensesin gözyaşları düşmeye devam ederken atın yelesinde en güzel çiçekler açmaya başladı. Gözlerine inanamayan kral, büyüü altın ata yeni bir gözle baktı. “At artık benim ve sen de prens ile evlenmen gerektiğini anlayana kadar burada kilerde kalacaksın!” dedi, açgözlülük ve hüsrarla. At uzaklaşırken prenses büyük bir çaresizlik içinde dönmeye başladı. Kral en yeni mülkünü göstermek için Ekmek ve Peynir Kraliçesi karısını çağırdı. Kral keyifle ata bakarken karısına: “Sevgilim! Bu büyüü atı kendimize saklayalım. Hadi onu ahırlara götürelim.” dedi. Büyüü atı güvende tutmak için kale ahırlarına giderlerken Ekmek ve Peynir Kraliçesi başını sallayarak kralı onayladı. Kral: “Güzel Karıcığım! Bu altın renkli at gibi bir ganimeti hak ediyoruz. Tüm ülke bize gıpta ile bakmalı, çünkü hiç kimsede böyle bir yaratık yok.” dedi.

Bu arada, krallığın diğer tarafında ise kraliyet sarayından uzak bir köyde bir çocuk yaşıyordu. Bu çocuk sıradan biri gibi görünüyordu. Bir değirmencinin oğluydu, kahverengi giyinmiş ve çalışmak için doğmuştu. Sürekli çalışmakla dolu tatsız hayatı tarafından tüketilen kalbinin tek sığınağı hayal gücüydü. Tarlalarda çalışırken kilometrelerce ötedeki köye uzun uzun bakardı. Köyün kalesi taş duvarların ardından yükseliyordu. Kalede yaşamının nasıl bir şey olduğuna dair hayallere dalıp gidiyordu. Bir keresinde annesi için bir teslimat yaparken kaleyi ziyaret etmişti. Prenses olduğunun farkında olmadan, kendisini şimdiye kadar gördüğü en güzel ve nazik kızla konuşurken bulmuştu. Kalplerindeki bağlantıyı anında hissetmişti. Ancak kral, kızının sevgisine layık olmayan, aşağılık bir değirmencinin oğlu olduğu için çocuğu çabucak kovmuştu.

Çocuk tarlalarda çalışırken, ormanda yaşayan dost canlısı küçük bir tilki tarafından arada sırada ziyaret edilirdi. Tilkinin çok zeki olduğu biliniyordu ve geceleri taze pişmiş ekmeği aramak için komşu krallıklara giderdi. Tilkinin şansına, çocuğun annesi değirmenci olduğu için onların ailesinde çok fazla ekmeği vardı. Ara sıra çocuk, tilkinin komşu ülkelerde yaşadığı maceralarını bir somun ekmeğiyle takas ederdi. Bir gün tilki, çocuğun bulunduğu evin penceresine geldi. Çocuk her zamanki gibi bir dilim ekmeğini vermeden, nefessiz kalan tilki bir şeyler anlatmaya başladı. Komşu bir krallığa yaptığı son yolculuğunda prensin muhafızlarının konuşmasına şahit olan tilki, prensin bir zamanlar küçük bir kardeşi olduğunu duymuştu. Prensın kardeşi iyi kalpli ve güzel görünümlü olduğu için prens kıskançlıktan gardiyanlara küçük kardeşini uzaklara götürmelerini emretmişti. Gardiyanlar zavallı çocuğa şefkat duymuşlar ve onu uzak bir köyde yaşayan nazik bir değirmencinin kapısının önüne bırakmışlardı.

Çocuğun haberi kabul etme konusundaki çekimserliğini hisseden tilki gururla, “Sen yalnızca bir değirmencinin oğlu değilsin! Kraliyet kanındansın ve bir prens olarak kalede yaşamak için doğdun!” dedi. Tilki devam etti: “Daha da kötüsü, prens, karısı olmayı kabul edene kadar kilerde kilitli tutulacak olan Jorandale prensesiyle evlenmeyi planlıyor. Gidip ona yardım etmelisin.”

Çocuk çok şaşırılmıştı ve başta bu habere inanmadı. Ama sonunda gidip kendi gözleriyle görmeyi kabul etti. Tilki onu ormanın içinden geçirip prensesin hapsedildiği kaleye getirdi. Korkunç prens ise bu sırada onunla evlenmek için bekliyordu. Prensesin çaresizliğini görünce kalbi paramparça olan çocuk hemen, “Onu bu kaderden nasıl kurtarabilirim?” diye sordu.

Tilki yere uzandı ve “Senden kralın ekmeğini çalmanı istemek zorundayım. Benim için bu mühim şeyi yaparsan prensesi kurtarmana yardım ederim.” dedi. Çocuk tilkiye kaşlarını çattı. Ekmeği çalarken yakalanırsa prensesin hali nice olurdu? Ancak tilkinin isteğini reddedemezdi. “Ne kadar da küçük, zeki bir yaratıksın.” dedi, tilki sevinçle hoplayıp kendi etrafında daireler çizerken. “İstedığın gibi gidip kralın ekmeğini getireceğim ve sonra benim için prensesi kurtarmanın bir yolunu bulacaksın.” dedi. Tilki hafifçe gülümseyip başını salladı. Kraldan bir şey çalmak pek kolay olmayacaktı. Önce birilerinin iyi bir fikir verip veremeyeceğini anlamak zorunda olduğunu biliyordu. Tilki düşünmeye başladı ve

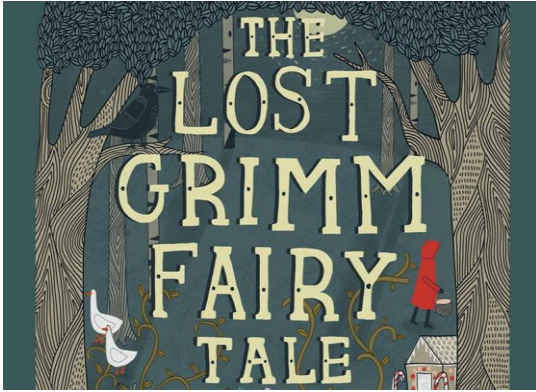
“Kralın kaleden çıkıp en güzel ekme ve en pahalı peynir türleriyle dolu günlük büyük ziyafetine katıldığı zaman olan ‘ekme ve peynir saatini’ beklemelisin. En iyi fırsatı bu vakitte bulacaksın.” dedi. “Kral bolca yedikten ve yorgun düştükten sonra, sen de kolayca kralın ekmeğini alıp kaçabilirsin.”

Ekme ve peynir saatinin sonuna doğru, kral yediği onca şeyden dolayı oldukça uykulu hale geldi. Çocuk, küçük zeki tilkinin öngördüğü gibi kralın kalan tüm ekmeğini alıp tilkiye götürmenin çok kolay olduğunu görünce oldukça memnun oldu. Küçük zeki tilki de sözünü tutarak çocuğu ufak, gizli bir kale geçidine götürdü ve onu uzun, saklı bir koridordan geçirdi. Geçit, prensesin tutulduğu kilerin kapısına giden başka bir gizli girişe bağlıyordu. Çocuk ve prenses göz göze geldiklerinde yıllar önceki tesadüfi karşılaşmalarını hatırlayarak birbirlerine hemen gülümsediler. Kızın onu unutmadığı gibi, oğlan da kızını hiç unutmamıştı. Oğlan ve tilki, prensesi kurtarmak için kiler kapısını açıp arkalarını döndüklerinde uyanmış olan kral ve prensin yaklaştığını gördüler.

Kral, kayıp ekmeğini şüphesiz fark ettiği için memnun görünmüyordu. Aynı şekilde prens de gecikmiş nişanı için sabırsızlanıyor gibi görünüyordu. Ancak prens çocuğa yaklaştıkça ifadesi ve tavrı değişti. Birden prensesi de kralın kayıp ekmeğini de unuttu. O anda, uzun zamandır kayıp olan prens kardeşini tanıdığı için üzerinden bir netlik ve minnettarlık dalgası geçti. Prens ağlamaya ve yaptığı her şey için özür dilemeye başladığında yeniden bir araya gelen bu kardeşler kucaklaştılar. İyi kalpli çocuk bir anda her şeyi affetti. Buna şahit olan kral, bir şefkat dalgası hissederek kızının kendisini affetmesi için yalvarıp bencil davranışlarının bedelini nasıl ödeyebileceğini sordu. O anda kızının istediği kişi ile evlenebileceğine ve krallığın tüm zenginliklerini miras olarak almasına karar verdi. Prens neşeye kapılıp öylesine ihtişam ve zarafetle dans etti ki her şeyin affedildiği açıktı.

Yüzü hâlâ sevinçle parlayan prenses, çocuğun eline uzandı ve birlikte altın renkli atı serbest bırakmak için ahırlara yöneldiler. Yakınına geldiklerinde, büyülü yaratık neşeye gülümsedi ve her ikisine de altın eyerinin üzerinde yer verircesine diz çöktü. Prens öne doğru eğildi ve dost oldukları için minnettarlık duyarak bir kez daha atın altın renkli boynuna sarıldı. Güneş batmaya başladığında genç prenses ve yeni bulduğu prensi, özgürlüklerini kucaklamak için kaleden atlarını sürerek çıktılar. Ormanın kenarına vardıklarına tanıdık bir yüz gördüler. Büyük bir ekme yığını arasında zeki, küçük tilki kocaman bir gülümsemeyle onlara selam verdi. Gün batımına doğru dörtnala gittiler ve herkes sonsuza dek mutlu yaşadı.

2. Prens ile Tilki Masalının Calm Uygulamasında Yer Alan Kapak Resimleri

Resim 1

Resim 2

Kaynaklar

- Aydın, A. O. (2013). *Yapay zekâ: bütünleşik biliş doğru*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.
- Aytaç, G. (2001). *Yeni Alman edebiyatı tarihi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Bars, M. E. (2018). Ziya Gökalp'ın masalları fakelore örnekleri olarak kabul edilebilir mi? *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 61, 145-157.
- Başoğlu, N. (2020). Folklor ürünlerinin ilk gençlik edebiyatında kullanımı üzerine bir inceleme: kunday-gölgeler çağı. *Folklor / Edebiyat*, 26 (2), 265-279.
- Çalık, S. (2018). *Grimm masallarının dönüşümü üzerinden kadın imgesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dorson, R. M. (2007). Folklor ve fake lore. (çev. ed. S. Gürçayır), *Folklorun sahtesi: fakelore* içinde (s. 71-86). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Dundes, A. (2006). Fakelore fabrikasyonu. (çev. A. Uçar ve S. Gürçayır). *Milli Folklor*, 18(70), 92-101.
- Ewig, U. (2005). Masal, masal araştırması ve masal derlemesi üzerine. (çev. Z. C. Arda), *Halkbiliminde kuramlar ve yaklaşımlar 2* içinde (s. 224-231). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Fox, W. S. (2007). Folklor ve fakelore: bazı sosyolojik düşünceler. (çev. T. Tanyel). (ed. S. Gürçayır), *Folklorun sahtesi: fakelore* içinde (s. 35-50). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Gürçayır, S. (2007). *Folklorun sahtesi: fakelore*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Ilıcak Aydınalp, G. (2014). Halkla ilişkilerde imaj yönetimi. (ed. G. Ilıcak Aydınalp), *İmaj üretimi* içinde (s. 31-47). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ilıcak Aydınalp, Ş. G. (2020). Halkla ilişkiler perspektifiyle yapay zekâ. *Turkish Studies - Social*, 15(4), 2283-2300. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.42106> ulakbilim
- Ilıcak, N. G. ve Aydınalp, Ş. G. (2019). Amasya türkülerinde şehir imajına yönelik bir değerlendirme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 167-194.
- İçöz, F. (2008). *Masalda cadı: 'ötekinin' arketipi*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıç, B. S. ve Yılmaz, O. (2018). Fakir Bayburt'un masallarında değer eğitimi ve masalların Türkçe eğitimine katkısı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), 1104-1125.
- Kırılmış, İ. T. (2019). Yazardan anlatıcıya geçiş sancısı: Nun masalları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), 362-376.
- Ölçer Özünel, E. (2011). Yazının izinde masal haritalarını okuma denemesi: masal tarihine yeniden bakmak. *Milli Folklor*, 23(91), 60-71.
- Öztürk, F. (2020). *Kütüphanelerde yapay zekâ uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Singer, E. A. (2007). Fakelore, çok kültürlülük ve çocuk edebiyatının ahlak sistemi. (çev. ed. S. Gürçayır), *Folklorun sahtesi: fakelore* içinde (s. 99-136). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Turing, A. (1950). Computing machinery and intelligence. *Mind: A Quarterly Review of Psychology and Philosophy*, 59(236), 433-460.

- URL-1: The lost Grimm fairy tale. Web: <https://app.www.calm.com/player/NJ818VLiV> [Erişim Tarihi: 28 Ekim 2020].
- URL-2: ‘Lost’ Grimm Fairy Tale is first ai bedtime story. Web: <https://blog.calm.com/blog/lost-grimm-fairy-tale-is-first-ai-bedtime-story> [Erişim Tarihi: 04.Kasım 2020].
- URL-3: Yapay zekânın yazdığı roman yarışmada finale kaldı. Web: <https://tr.sputniknews.com/asya/201603261021767314-japonya-yapay-zeka-roman/> [Erişim Tarihi: 22 Ekim 2020].
- URL-4: ‘Yapay zeka’da önemli adım: bilgisayar, öyküden senaryo yazdı. Web: <https://tr.sputniknews.com/bilim/201509031017538412/> [Erişim Tarihi: 21 Ekim 2020].
- URL-5: Slepp app Calm uses ai to ‘write’ the Lost Grimm Fairy Tale. Web: <https://www.campaignlive.co.uk/article/sleep-app-calm-uses-ai-write-lost-grimm-fairy-tale/1461768> [Erişim Tarihi: 29 Ekim 2020].
- Yılmaz, B. H. (2013). *Masalların dönüşü, masalların dönüşümü: çağdaş Türk edebiyatında Grimm masallarının metinlerarası kullanımları (Murathan Mungan örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zipes, J. (2018). *Peri masalları ve yıkma sanatı*. (çev. Z. Çiftçi Kanburoğlu). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Extended Abstract

Technological developments deeply affect human life and technical improvements dominate over individual’s world of opinion. People almost live in an era invaded by machines. Saying, writing and electronic media enable people to express their opinions with different structures during this process. Artificial intelligence invented by people directs technologies used by people and people are turning into ones who think and choose based on these directives.

Artificial intelligent technologies affect all elements of human life as well as literature. A sleep and meditation application named “Calm” wanted to add a new one to the fairy tales they provide to users under the title of “Sleep Stories” in 2018. Application managers decided to make artificial intelligence to write this new fairy tale. Calm employees started to work to make the artificial intelligence to write the new fairy tale based on the current fairy tale corpus of the Brothers Grimm, and they worked with a machine learning company named “Botnik” for this purpose. Botnik employees educated the artificial intelligence named Voicebox, which is an algorithm that basically predicts text, with all of the fairy tales of the Brothers Grimm to make it write this new Grimm fairy tale.

The working principle of Voicebox is similar to predictive text help on smartphone keyboards. Most smartphones recommend words that may be typed next, depending on the words, phrases, and sentences that users previously typed while composing the text of a message. Voicebox working based on this principle were fed with all fairy tales of the Brothers Grimm, in other words, the fairy tale corpus of the Brothers Grimm was memorized by the artificial intelligence. Sentences and phrases recommended by the artificial intelligence were edited by a team of human writers to arouse aesthetic pleasure in its listener/reader.

The aim of this study is to introduce the fairy tale of “The Princess and The Fox”, present the text of the fairy tale, and to try to position such a creation in today’s folklore approaches by drawing attention to the creation process of the fairy tale “The Princess and the Fox”. Fairy tale compilation activities of the Brothers Grimm were mentioned in this study because the artificial intelligence program was fed with the fairy tale corpus of the Brothers Grimm and made recommendations by “imitating their style” and created the fairy tale.

The state of recommending words, word groups, and sentences by imitating words in the fairy tale of “The Princess and The Fox” by the artificial intelligence like the Grimms do in their fairy tales,

based on the corpus in the memory of the artificial intelligence can be considered as the style of artificial intelligence. While it is still controversial to evaluate the fairy tales of the Brothers Grimm in the context of folktales-literary (written) tales and to position their fairy tales in this context, where should the fairy tale “The Princess and The Fox,” of which the artificial intelligence played a role in the production approximately 160 years after the deaths of the Brothers Grimm by feeding on their corpus of fairy tales, should be positioned?

Both the Grimms, German verbal tradition, and artificial intelligence, and human writers’ interferences played a role in the creation of “The Princess and The Fox.” Looking through a wide perspective, it is not a remote possibility to mention “technologically created fairy tales” when the number of examples like “The Princess and The Fox” increases.

It is seen that the fairy tale is not completely collected from the corpus and is a synthetic creation considering “The Princess and The Fox” in the context of fakelore-folklore. The creators of the fairy tale “The Princess and The Fox” do not claim that this fairy tale is an authentic verbal tradition. The major role of artificial intelligence in the creation of the fairy tale is proudly stated by the authorities of the companies. The creation purpose of the fairy tale is not to improve the masses mentally and morally.

In the article named “Fakelore Fabrication” by Alan Dundes, he mentions that fakelore products are created by the inferiority complex of nations. The main dynamic in which Calm company produced this fairy tale does not seem to instill pride in the American people. If the San Francisco-based software company in the USA pursued this objective, it would be more logical for them to use American folk heroes such as Paul Bunyan, Cowboy Pecos Bill etc. instead of the fairy tales of the Brothers Grimm, which are based on the German verbal tradition.

There is an economic interest in the creation of the fairy tale “The Princess and The Fox”. The Calm application allows only the users, who are members of the application for a fee, to listen to the fairy tale. Researchers who do not separate the economic function and political function of the fakelore product, mention the structure of the fakelore, which aims to advance cultural hegemony and destroy antagonist culture. While the economic concern is apparent in the creation of the fairy tale “The Princess and The Fox”, it has no political concerns.

Oral folk tradition and the styles of the Grimms played a role in the emergence of the fairy tale corpus of the Brothers Grimm. Artificial intelligence fed from the Grimm tales, in other words, from this underlying oral tradition. The history repeated itself and the arrangements that were made by the Brothers Grimm to arouse aesthetic pleasure in the reader in that time, are now made by the employees of Calm and Botnik. The fairy tale of “The Princess and The Fox” came out based on all this “inspiration and comment system”.

“The Princess and The Fox” is a “technologically created” fairy tale that more than one factor especially technology played a role in its creation, beyond being a folklore product. It is necessary to approach this fairy tale by foreseeing the possibility that it may one day be an oral tradition and become a product of folklore instead of ignoring it.